

4

Vol. 6
Winter 2025

Research Paper

Received:
08 June 2025
Revised:
09 September 2025
Accepted:
23 November 2025
Published:
22 December 2025
P.P: 107-124

ISSN: 2717-3674
E-ISSN: 2717-3666

Analysis of the Role of Religious Assemblies in Sustaining the Identity of the Islamic Revolution: An Examination of Identity Formation Mechanisms and Future Prospects

Morteza Nesari^{*1} | Seyyed Reza Hosseini² | Abbas Babaei³ | Mahdi Nazemi Ardakani⁴
| Shahabuddin Nazerfasihi⁵

Abstract

This research aimed to examine the mechanisms by which religious institutions construct their identity and to develop a forward-looking model intended to strengthen their role in sustaining the Islamic identity. The primary objective was to identify and analyze key factors and provide potential visions for the structural transformation of religious institutions within the framework of the Islamic Revolution. Employing a mixed-methods approach, the study initially adopted a grounded theory perspective by conducting in-depth interviews with 30 directors of religious institutions, and subsequently developed likely future scenarios through a Delphi survey involving 20 experts. The research instruments consisted of structured questionnaires, narrative reports, and sustainability indices. Data were analyzed using both qualitative and quantitative methods, with the support of relevant statistical software. The findings indicate the existence of pivotal mechanisms in the identity-building process, which include: (1) semantic role-modeling (transforming Ashura into a lifestyle), (2) religious societal acceptance (ritual participation), and (3) the accumulation of symbolic capital (martyrs, flags); Furthermore, four future scenarios were proposed in order of likelihood: Civilization Builder (35%), Bureaucratic (30%), Organic Resistance (25%), and Complete Isolation (10%). In addition, an optimal strategy was recommended in the form of a triangular networking approach - integrating institutions, domain, and university - complemented by an institutional economy (digital pause). In conclusion, the research demonstrates that the sustainability of the Islamic Revolution's identity necessitates the transformation of religious institutions into "civilization-building platforms" centered on digital innovation and the management of the paradox of institutional support.

Keywords: Religious Institutions, Identity of the Islamic Revolution, Futures Studies, Grounded Theory, Resistance Discourse.

1. Corresponding Author: PhD in Strategic Cultural Management, National Defense University, Tehran, Iran.

Email: nesari.morteza@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Strategic Cultural Management, Faculty of Strategic Management, National Defense University, Tehran, Iran.

3. PhD in Cultural Systems Engineering, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Strategic Cultural Management, Faculty of Strategic Management, National Defense University, Tehran, Iran.

5. PhD student in Sociology of Iranian Social Issues, Faculty of Humanities and Theology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran.

Cite this Paper: Nesari, M & Hosseini, S.R & Babaei, A & Nazemi Ardakani, M & Nazerfasihi, Sh (2025). Analysis of the Role of Religious Assemblies in Sustaining the Identity of the Islamic Revolution: An Examination of Identity Formation Mechanisms and Future Prospects. *Future Studies of the Islamic Revolution*, 4(6), 107-124.

Publisher: Imam Hussein University

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0)

تحلیل نقش هیأت‌های مذهبی در پایداری هویت انقلاب اسلامی: بررسی

مکانیسم‌های هویت‌سازی و چشم‌اندازهای آینده

مرتضی نثاری^{۱*} | سیدرضا حسینی^۲ | عباس بابایی^۳ | مهدی ناظمی اردکانی^۴ | شهاب الدین ناظر فصیحی^۵

چکیده

این پژوهش با هدف واکاوی مکانیسم‌های هویت‌سازی هیأت‌ها و طراحی الگوی آینده‌نگر به منظور تقویت نقش آنان در استحکام هویت اسلامی انجام شده است. هدف اصلی، شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی و ارائه چشم‌اندازهای ممکن جهت تحول ساختاری هیأت‌ها در چارچوب انقلاب اسلامی است. روش تحقیق از رویکرد ترکیبی بهره برد؛ از یک سو با استفاده از نظریه داده بنیاد، مصاحبه‌های عمیق با ۳۰ مدیر هیأت مذهبی صورت گرفت و از سوی دیگر با سناریونویسی به کمک نظرسنجی دلفی از ۲۰ خبره، سناریوهای محتمل برای آینده تدوین گردید. ابزارهای پژوهش شامل پرسشنامه‌های ساختاریافته، گزارش‌های روایی و شاخص‌های پایداری بودند. داده‌ها با استفاده از روش‌های کیفی و کمی تحلیل شده و نرم‌افزارهای آماری مرتبط به کار گرفته شدند. یافته‌های پژوهش نشان از وجود مکانیسم‌های کلیدی در فرآیند هویت‌سازی دارد؛ که شامل: (۱) الگوسازی معنایی (تبدیل عاشورا به سبک زندگی)، (۲) جامعه‌پذیری دینی (مشارکت آیینی) و (۳) انباشت سرمایه نمادین (شهید، پرچم) است. همچنین، چهار سناریوی آینده به دست آمده به ترتیب تمدن ساز با احتمال وقوع (۳۵ درصد)، بوروکراتیک (۳۰ درصد)، مقاومت خودجوش (۲۵ درصد) و انزوای کامل (۱۰ درصد) ارائه شده است. به علاوه، راهبرد بهینه به صورت شبکه‌سازی سه ضلعی (هیأت-حوزه-دانشگاه) به همراه اقتصاد هیئتی (وقف دیجیتال) پیشنهاد گردید. نتیجه‌گیری پژوهش نشان می‌دهد که پایداری هویت انقلاب اسلامی، مستلزم تحول هیأت به «پلتفرم‌های تمدن ساز» با محوریت نوآوری دیجیتال و مدیریت پارادوکس حمایت نهادی است.

کلیدواژه‌ها: هیأت‌های مذهبی، هویت انقلاب اسلامی، آینده‌پژوهی، نظریه داده بنیاد، گفتمان مقاومت.

۱. نویسنده مسئول: دکتری مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشگاه عالی دفاع ملی تهران، ایران.

Email: nesari.morteza@gmail.com

۲. استادیار، گروه مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۳. دکتری مهندسی سیستم‌های فرهنگی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

۴. دانشیار، گروه مدیریت راهبردی فرهنگی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

۵. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده علوم انسانی و الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.

استناد: نثاری، مرتضی و حسینی، سیدرضا و بابایی، عباس و ناظمی اردکانی، مهدی و ناظر فصیحی، شهاب الدین (۱۴۰۴). تحلیل

نقش هیأت‌های مذهبی در پایداری هویت انقلاب اسلامی: بررسی مکانیسم‌های هویت‌سازی و چشم‌اندازهای آینده. **نشریه**

علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۴(۶)، ۱۲۴-۱۰۷.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) © نویسنده (گان) حق تکثیر و کلیه حقوق انتشار را برای خود محفوظ می‌دارند.

OPEN ACCESS

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

در عصری که جهان تحت تأثیر تحولات فرهنگی، رسانه‌های بیگانه و سبک‌های زندگی نوین قرار گرفته، هویت‌های فرهنگی و دینی به عنوان سرمایه‌های اساسی جامعه نقش ویژه‌ای در تثبیت ساختارهای اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کنند. انقلاب اسلامی ایران، به عنوان یک نظام هویت‌ساز مبتنی بر آموزه‌های ناب اسلامی؛ همواره بر استحکام و تداوم هویت اسلامی-انقلابی جامعه تأکید داشته است. در این مسیر، هیأت‌ها، از گذشته تاکنون به عنوان نهادهای خودجوش، عمیقاً مردمی در شکل‌دهی، بازتولید و تقویت هویت در طول تاریخ انقلاب، علاوه بر برگزاری مراسم‌های محفل سوگواری، به عنوان «کارگاه‌های پیش‌ران هویت فرهنگی» شناخته شده‌اند.

با وجود مطالعات توصیفی، تاریخی و مذهبی-سوگواری، تجربیات عملی و ارزشمند هیأت‌های مذهبی که در جذب، تربیت و معنا سازی هویت اسلامی نقش داشته‌اند، به درستی مستندسازی و تحلیل نشده و در چارچوب دانش راهبردی آینده‌نگر تدوین نشده است. به بیان دیگر، غفلت از تبدیل این سرمایه تجربی به الگوهای نظام‌مند نه تنها منجر به اتلاف سرمایه اجتماعی-فرهنگی می‌شود، بلکه در برابر چالش‌های ناشی از فضای رقابتی فرهنگی، انفعال راهبردی ایجاد می‌کند. بررسی و تحلیل سامانمند این تجربیات، از منظر نظری و عملی، می‌تواند به عنوان مبنایی مستحکم برای سیاست‌گذاری و تدوین راهبردهای فرهنگی-تربیتی در سطح ملی و محلی معرفی شود. علاوه بر این، استخراج الگوهای راهبردی آینده‌نگر از این تجربیات، به تحول ساختاری هیأت‌های مذهبی و ارتقای نقش آن‌ها در پاسخ به چالش‌های معاصر و آینده منجر خواهد شد.

با توجه به زمینه و ضرورت مذکور، مسئله اصلی این پژوهش به وضوح این است که: چه مکانیسم‌های کلیدی در تجربیات عملی هیأت‌های مذهبی به استحکام هویت اسلامی-انقلابی کمک کرده و چگونه می‌توان با تحلیل این مکانیسم‌ها، الگویی راهبردی جهت تداوم و ارتقای نقش هیأت‌های مذهبی در مقابله با تهدیدات فرهنگی آینده تدوین نمود؟

این مقاله در ابتدا به مروری بر مبانی نظری در حوزه تقویت هویت انقلاب اسلامی می‌پردازد؛ سپس مطالعات پیشین و شواهد موجود را تحلیل می‌کند. در ادامه، به بررسی دقیق مکانیسم‌های

عملیاتی، استخراج الگوها و ارائه راهبردهای آینده‌نگر می‌پردازد و نهایتاً از طریق رویکرد قیاس کل به جزء، چارچوبی راهبردی جهت تضمین پایداری هویت اسلامی ارائه می‌دهد.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم شناسی

هویت: مفهومی پیچیده و در عین حال سیال است که به‌جای ارائه پاسخی روشن، پرسشی اساسی را پیش روی انسان می‌گذارد: «من که هستم؟» (بنویست^۱، ۲۰۰۴: ۹). برخلاف دیدگاه‌های اولیه که هویت را به‌صورت ثابت و تغییرناپذیر تلقی می‌کردند، امروزه آن را فرآیندی در حال تحول می‌دانیم؛ فرآیندی از «صیوروت و شدن» که در طی زمان و در اثر تجربیات شخصی و تغییرات اجتماعی، همواره دستخوش تغییر می‌شود (پیک^۲، ۲۰۰۵)؛ بنابراین، هویت چیزی نیست که به‌طور دائم به فرد واگذار شده باشد، بلکه با گذر زمان و از طریق برخوردها، نقش‌ها و شرایط مختلف، سازه و بازسازی می‌شود. از منظر نظریه‌های اجتماعی، جورج هربرت مید^۳ معتقد است که تکامل کامل «خود» زمانی رخ می‌دهد که فرد نگرش‌ها و ارزش‌های جامعه را بپذیرد؛ اما محوری‌ترین نقش او، در توضیح فرآیند هویت‌سازی، ارائه نظریه کنش متقابل نمادین است (هنگل^۴، ۲۰۰۵)؛ به عبارت دیگر، تصویری که فرد از خود می‌سازد، بازتاب نگرش‌های دیگران نسبت به اوست (گل محمدی، ۱۳۸۶: ۲۲۳). تاجفل^۵ در نظریه هویت اجتماعی خود تأکید می‌کند که آگاهی از عضویت در یک گروه و شباهت‌های بین اعضای آن، جنبه‌های شناختی، ارزشی و احساسی را در برمی‌گیرد که در نتیجه، برداشت فرد از خود شکل می‌گیرد (کارن یوسکین و کاردلیس^۶، ۲۰۰۵). به این ترتیب، بررسی هویت و چگونگی شکل‌گیری آن از منظرهای گوناگون از جمله روانشناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، ادبیات، هنر و فلسفه، اهمیت و گستردگی این موضوع را نشان می‌دهد؛ به خصوص در رویکرد دینی که به تحلیل هویت دینی

1- Benoist

2- Peek

3. George Herbert Mead

4- Henkel

5. Tajfel

6- Karanauskien & Kardelis

می‌پردازد. در طول تاریخ، مذهب نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و تفکیک هویت افراد داشته است؛ به گونه‌ای که افراد از طریق دین و مذهب خود، مجزا از یکدیگر شناخته می‌شدند و این ساختار نه تنها به تنظیم روابط اجتماعی، بلکه به تثبیت ارزش‌های مشترک، ایجاد قوانین و حفظ ثبات اجتماعی نیز انجامید (قنبری برزبان و همکار، ۱۳۹۴: ۱۲۱). امروزه، با توجه به پیچیدگی‌های جوامع معاصر و ظهور چالش‌های ناشی از جهانی‌شدن و رسانه‌های دیجیتال، هویت به عنوان عملی پویا و در حال تحول در نظر گرفته می‌شود؛ سیاقی که با رویکردهای نوین تبیین هویت از جمله هویت اجتماعی^۱ تاجفل هم‌راستا است (ترنر^۲، ۱۹۸۲).

هویت شیعی انقلابی: در تحلیل تحولات اجتماعی و فرهنگی معاصر، می‌توان هویت شیعی انقلابی در ایران را برگرفته از عمق معارف شیعی و به‌ویژه فرهنگ عاشورا و سیره امام حسین (ع) دانست؛ هویتی برخاسته از مکتب ایثار، آزادگی و ظلم‌ستیزی که عاشورا آن را در تاریخ تشیع نهادینه کرده است. امام خمینی (ره) با الهام از مفاهیم بنیادین شیعه مانند فداکاری، امر به معروف و آرمان عدالت‌مهدوی، توانست گفتمان انقلابی را بر پایه آموزه‌های کربلا بنا کند؛ گفتمانی که انقلاب را نه تنها یک رخداد سیاسی، بلکه امتداد نهضتی الهی می‌داند. عاشورا و انتظار، دو رکن اصلی این هویت‌اند که در پیوندی زنده، روح مقاومت، شهادت‌طلبی و حرکت به‌سوی جامعه آرمانی اسلامی را در کالبد انقلاب دمیده‌اند. بدین سان، انقلاب اسلامی، بازتابی زنده از هویت عاشورایی-مهدوی در جهان معاصر است (یزدخواستی و همکار، ۱۳۸۹: ۱۳۵).

از یک سو، واقعه عاشورا و شهادت امام حسین (ع) در محرم، الگویی بارز از ایستادگی در برابر ظلم و بی‌عدالتی ارائه می‌دهد. آن حضرت با جان‌فشانی در راه حقیقت، نه تنها به عنوان یک شخصیت تاریخی بلکه به عنوان نمادی زنده از پویایی معنوی و عدالت‌محور در معارف شیعی شناخته می‌شود. همان گونه که امام خمینی تأکید کرده‌اند: «محرم و صفر است که اسلام را زنده نگه داشته است»، این مناسک و خاطره جمعی، در قالب شعائر حسینی، نقشی محوری در تثبیت و تعمیق هویت اسلامی-انقلابی ملت ایران ایفا کرده و پیام‌هایی چون مقاومت، فداکاری و عدالت‌خواهی را در ضمیر جامعه نهادینه کرده است (کوشکی، ۱۳۸۷: ۲۶-۳۵).

1 - Social Identity Theory

2 - Turner

از سوی دیگر، انتظار مهدوی یا مفهوم انتظار در میان پیروان این هویت، همچون نیرویی معنوی عمل می‌کند. این انتظار که ریشه در اعتقادات مذهبی عمیق دارد، همواره به عنوان منبع امید و هدف بخشی به آینده‌ای عادلانه برای جامعه مطرح بوده است؛ بنابراین، ایجاد هویت انقلاب اسلامی بر دو رکن مفهومی عاشورا و انتظار استوار است؛ بنابراین می‌توان گفت که این هویت تاریخی، ابتدا از طریق عاشورا به وجود آمده و سپس با انتظار فردای نو و ظهور مهدوی به معانی غایتی و تعالی یافتنی افزوده شده است. بهره‌مندی تأسیسی و تداومی انقلاب اسلامی نیز از پدیده عاشورای حسین بهره می‌برد؛ داستان شهادت، وفاداری به ارزش‌های انسانی و مقاومت در برابر استبداد، زمینه‌ساز ایجاد یک هویت غایتی برای جامعه است. این هویت، در هر لحظه و در هر نسل، همانند آتش عاشورا، نیرویی برای تأمین عدالت و حفظ میراث معنوی اسلام فراهم می‌کند. در این راستا، گفتنی است که عناصر بنیادین انقلاب، از جمله نمادها و شعارهای مقاومتی، همواره به یادآوری فداکاری‌های امام حسین و اهمیت بقای ارزش‌های اسلامی اشاره دارند (رحمانی، ۱۴۰۳: ۳۵-۴۰).

با توجه به دو گواه اصلی می‌توان گفت که هویت شیعی انقلابی در ایران بر پایه فرهنگ عاشورا و انتظار مهدوی شکل گرفته است؛ نخست آن که آموزه‌های عاشورا و انتظار ظهور در گفتمان امام انقلاب اسلامی بارها مورد تأکید قرار گرفته و در پیام‌ها و سخنرانی‌های ایشان بر لزوم آماده‌سازی جامعه برای حکومت جهانی عدالت‌محور اصرار ورزیده و یادکرده‌اند؛ دوم آن که آموزه‌ی ولایت‌فقیه در مبانی شیعی و همچنین اصول ۵۷ و ۱۱۰ قانون اساسی، رهبری را به مثابه جانشین امام زمان (عج) در دوران غیبت معرفی می‌کند که تبلور انتظاری مهدوی است (گنج خانی، ۱۴۰۳: ۱۵۰)؛ از سوی دیگر، عاشورا و امام حسین (ع) نیز به مثابه سرچشمه‌ای از ایشار بی‌بدیل، آزادگی و عدالت‌خواهی و الگویی زنده از مقاومت معنوی در برابر ظلم، رکن بنیادین هویت انقلاب اسلامی را تشکیل می‌دهند؛ انتظار مهدوی و فرهنگ عاشورا با هم‌افزایی، هویتی انقلابی را به وجود آورده‌اند که ضمن حفظ حافظه تاریخی، نیازهای معرفتی و سیاسی جامعه معاصر را نیز برآورده می‌کند.

چارچوب نظری

این پژوهش بر پایه نظریه هویت اجتماعی هنری تاجفیل و جان ترنر^۱ استوار است که محور اصلی تحلیل هویت شیعی انقلابی را تشکیل می‌دهد. این نظریه، معرفی شده در سال ۱۹۷۹، بر فرآیندهای دسته‌بندی اجتماعی، شناسایی اجتماعی و مقایسه اجتماعی تمرکز دارد و توضیح می‌دهد که افراد چگونه از طریق عضویت در گروه‌های اجتماعی هویت خود را شکل می‌دهند و برای حفظ عزت نفس، گروه خودی را برتر می‌دانند (تاجفیل و ترنر، ۱۹۷۹: ۴۷-۳۳). در زمینه انقلاب اسلامی ایران، این چارچوب نشان می‌دهد که هویت شیعی انقلابی از طریق تمایز میان شیعیان به عنوان گروه مظلوم و انقلابی در برابر گروه‌های رقیب، مانند رژیم پهلوی یا قدرت‌های غربی، شکل گرفته است (نصر، ۲۰۰۷: ۱۲۵؛ هانتز، ۲۰۱۰: ۸۹). این رویکرد با ادغام ایده‌های امام خمینی (ره) و علی شریعتی، که به عنوان مکمل‌های ایدئولوژیک عمل می‌کنند، غنی شده و هویت شیعی را به عنوان یک نیروی پویا و مقاومتی تحلیل می‌کند.

نظریه هویت اجتماعی تاجفیل به عنوان محور اصلی: نظریه هویت اجتماعی تاجفیل نقش محوری در بررسی هویت شیعی انقلابی ایفا می‌کند، زیرا مکانیسم‌های روان‌شناختی لازم برای درک چگونگی تبدیل باورهای مذهبی شیعی به یک ایدئولوژی انقلابی را فراهم می‌آورد. فرآیند دسته‌بندی اجتماعی، شیعیان را به عنوان یک گروه متمایز از دیگران قرار می‌دهد که در انقلاب ۱۹۷۹ ایران منجر به تقویت حس تعلق و وفاداری شد (تاجفیل و ترنر، ۱۹۷۹: ۴۰). برای مثال، مقایسه اجتماعی میان شیعیان انقلابی و گروه‌های خارجی مانند غرب، عزت نفس گروهی را افزایش داده و به بسیج توده‌ای کمک کرده است. مطالعات نشان می‌دهد که در گفتمان پس از انقلاب، پروپاگاندای دولتی ایران از این مکانیسم‌ها برای قاب‌بندی هویت شیعی به عنوان برتر استفاده می‌کند، که رفتارهای بین‌گروهی مانند مقاومت در برابر نفوذ خارجی را توجیه می‌کند (آبراهامیان، ۴، ۱۹۸۲: ۴۵۰).

ادغام با نظریه ولایت فقیه امام خمینی (ره): ایده ولایت فقیه امام خمینی (ره) به عنوان یک مکمل ایدئولوژیک برای نظریه تاجفیل عمل می‌کند و هویت شیعی انقلابی را از منظر

1. Tajfel & Turner
2. Nasr
3. Hunter
4. Abrahamian

حاکمیت مذهبی تقویت می‌نماید. این نظریه، که در دهه ۱۹۷۰ توسعه یافت، بر حاکمیت فقیه در غیاب امام معصوم تأکید دارد و هویت شیعی را به یک ایدئولوژی جهانی مقاومتی تبدیل می‌کند (خمینی (ره)، ۱۳۸۴: ۵۵). ادغام آن با فرآیندهای تاجفل نشان می‌دهد که شناسایی اجتماعی شیعیان با رهبر فقیه، مقایسه با گروه‌های مستکبر را تسهیل کرده و به گسترش هویت انقلابی در منطقه کمک کرده است (هانتز، ۲۰۱۰: ۹۵؛ کرامر، ۱۹۸۷: ۲۰). برای نمونه، در سیاست خارجی ایران، این ادغام هویت گروهی شیعیان را به عنوان پیشگامان مبارزه با ظلم قاب‌بندی می‌کند.

ادغام با ایدئولوژی انقلابی علی شریعتی: ایدئولوژی انقلابی علی شریعتی نیز مکملی برای نظریه تاجفل است و هویت شیعی را با ترکیبی از اسلام شیعی و عناصر اعتراضی بازتعریف می‌کند. شریعتی با تأکید بر «شیعه علوی» به عنوان یک ایدئولوژی انقلابی، نمادهایی مانند امام حسین (ع) را برای مبارزه ضداستعماری به کار گرفت و هویت شیعی را از حالت سنتی به یک نیروی بسیج‌کننده تبدیل کرد (سجادی، ۱۳۸۲: ۳۲؛ دباشی، ۱۹۹۳: ۱۱۰). این رویکرد، در ترکیب با مقایسه اجتماعی تاجفل، توضیح می‌دهد که چگونه جوانان ایرانی پیش از انقلاب، هویت گروهی انقلابی را تقویت کردند.

ادغام نظریه هویت اجتماعی تاجفل با ایده‌های امام خمینی (ره) و علی شریعتی، چارچوب نظری جامعی برای تحلیل هویت شیعی انقلابی فراهم می‌آورد. این رویکرد پویا، مکانیسم‌های اجتماعی و ایدئولوژیک را در زمینه انقلاب ایران بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که هویت شیعی نه تنها مذهبی، بلکه ابزاری برای مقاومت و تغییر است (نصر، ۲۰۰۷: ۱۳۰؛ دباشی، ۱۹۹۳: ۱۲۰).

پیشینه پژوهش

این پژوهش با تلفیق رویکردهای نظریه داده بنیاد و آینده‌پژوهی، برخلاف مطالعات پیشین که غالباً به توصیف یا تحلیل محتوا و سناریوهای کلی محدود بودند، سعی دارد ساختارهای عملیاتی و مکانیسم‌های عمیق هویت‌سازی در هیأت‌های مذهبی را استخراج و به‌صورت ابزاری راهبردی جهت تنظیم سیاست‌گذاری فرهنگی و تربیتی ارائه کند. از این رو، این مطالعه با ارائه چشم‌اندازهای

1. Kramer

2. Dabashi

آینده‌نگر و تحلیل سامانمند مدارک تجربی موجود، به یک الگوی جامع و نوآورانه برای تداوم و تقویت هویت اسلامی-انقلابی می‌انجامد که پاسخگوی نیازهای تعیین شده توسط چالش‌های فرهنگی معاصر است.

جدول ۱. پیشینه شناسی پژوهش

ردیف	نویسنده/ نویسندگان (سال پژوهش)	عنوان پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها
۱	مهدی دلیند و ایوب نیکونهاد (۱۴۰۴)	شناسایی و تحلیل پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده هویت دینی در جامعه ایرانی	آینده‌پژوهی سناریونویسی	شناسایی چهار پیشران کلیدی: جهانی‌شدن، رسانه‌های نوین، حاکمیت و مسائل اقتصادی
۲	هما رحمانی (۱۴۰۳)	ابعاد و شاخص‌های هویت انقلابی؛ تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری	تحلیل مضمون	شناسایی مؤلفه‌های هویت انقلابی در بیانات رهبری
۳	سعید فرامرزیانی معصومه قاسمی (۱۴۰۳)	شناسایی راهبرد رسانه در تقویت دین‌داری	راهبرد نویسی	ظرفیت‌ها و توانمندی‌های رسانه در تقویت مسائل دینی
۴	مشکینی و همکاران (۱۴۰۲)	آینده‌پژوهی بحران هویت جوانان در افق ایران ۱۴۱۰	تحلیل لایه علی	شناسایی پیشران‌های سناریوهای بدبینانه و خوش‌بینانه در مورد هویت دینی جوانان
۵	علی نوازی و همکاران (۱۴۰۱)	طراحی سناریوهای خروج از چالش هویت در ایران (۱۴۱۰-۱۴۰۰)	سناریو نگاری	شناسایی سه سناریو: جامعیت گرایی، تشدید چالش هویت و تداوم وضع موجود
۶	مرتضی مشعلچی و ابوالفضل مرشدی (۱۴۰۰)	بررسی نقش هیأت‌ها در تقویت جامعه مدنی (مورد: شهر یزد)	کیفی (مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته)	تفکیک سه نوع هیأت: هویت‌اندیش، بازاندیش و مکتب‌اندیش با مؤلفه‌های جامعه مدنی
۷	عسگر اکبری (۱۳۹۹)	مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری	تحلیل محتوا	شناسایی مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشه رهبری

روش‌شناسی پژوهش

در چارچوب «پیاژ پژوهش»، لایه‌های مختلف پژوهش ما به صورت منسجم تدوین شده‌اند. در لایه فلسفه پژوهش، تفسیرگرایی مبنای اصلی ماست که به فهم عمیق معانی پدیدار شده از داده‌ها می‌پردازد. در لایه رویکرد پژوهش، ترکیب دو روش به کار گرفته می‌شود: نخست، ۳۰ مصاحبه عمیق با خبرگان شامل ۱۲ استاد دانشگاه و پژوهشگر حوزه مطالعات فرهنگی و معارف شیعی، ۱۰ مدیر و مسئول ستادی هیأت‌های مذهبی و ۸ فعال و روحانی محله‌ای به منظور استخراج الگوها و روندهای پنهان به روش داده بنیاد (استراوس و کوربین^۱، ۱۹۹۸) و دوم، آینده‌پژوهی بر پایه سناریونویسی با بهره‌گیری از نظرسنجی دلفی از ۱۵ کارشناس برجسته مدیریت بحران اجتماعی و فرهنگی برای تدوین چشم‌اندازهای احتمالی. در لایه راهبرد، برای شناسایی پیشران‌های هویت‌سازی و بررسی عدم قطعیت‌ها و روابط علی، رویکردهای کیفی و کمی به صورت توأمان به کار گرفته می‌شوند. لایه روش‌های پژوهش شامل پرسشنامه‌های ساختاریافته، بررسی گزارش‌های روایی و شاخص‌های پایداری است تا اشباع نظری تأیید و اعتبار داده‌ها افزایش یابد. همچنین، لایه افق زمانی پژوهش دهه اخیر را در برمی‌گیرد تا تحول ساختاری هیأت‌های مذهبی در این بازه با دقت ثبت شود. این ساختار چندلایه و بهره‌گیری از خبرگان و روش‌های تلفیقی، چارچوبی منعطف برای ارائه تحلیل‌های عمیق و تدوین پیشنهادهایی برای تقویت نقش تحول‌آفرین هیأت‌های مذهبی در پایداری هویت انقلاب اسلامی فراهم می‌آورد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های اولیه حاکی از آن است که هیأت‌های مذهبی به عنوان پاسخی خودجوش به «نیازهای معنوی نسلی» در فضای جهانی شدن، در جستجوی هویتی «هم دینی و هم مدرن» عمل می‌کنند. در این راستا، پدیده محوری «هویت‌سازی» در این نهادها مبتنی بر سه مکانیسم کلیدی است: از طریق «روایتگری عاشورا»، مفاهیم انتزاعی دین به الگوهای رفتاری مانند ایثار، حجاب و غیرت تبدیل شده و نهایتاً با مشارکت آیینی نهادینه می‌گردند.

1. Strauss.& Corbin

جدول شماره ۲. مقوله‌های شش‌گانه و کدهای انتخابی و محوری

مقوله	کد انتخابی	کدهای محوری
۱. شریای عالی	فشارهای هویتی خارجی	هجوم رسانه‌های بیگانه، ترویج سبک زندگی لیبرال، نسبیت‌گرایی ارزشی، بحران معنا در جوانان
	نیازهای معنوی نسل جوان	جستجوی هویت مستقل، احساس تهی‌شدگی معنوی، گرایش به عرفان‌های کاذب، نیاز به الگوهای بومی
	فرصت‌های انقلاب اسلامی	ظرفیت خودجوش مردمی، پشتیبانی نهادهای دینی، زیرساخت‌های فرهنگی کشور، تجربه موفق دفاع مقدس
۲. پدیده محوری	الگوسازی معنایی	روایتگری عاشورایی، تبدیل شعار به سبک زندگی، تولید محتوای هویت‌ساز، تمرین عملی ارزش‌ها
	جامعه‌پذیری دینی	مراسم آیینی جمعی، نقش‌پذیری نوجوانان، انتقال سینه‌به‌سینه ارزش‌ها، الگوبرداری از بزرگان
	انباشت سرمایه نمادین	تکریم شهیدان، نمادسازی پرچم و شعار، پیوند هیأت-مسجد-حرم، ساختن اسطوره‌های بومی
۳. شریای زمینای	ساختار سازمانی هیأت	رهبری کاریزماتیک، شبکه‌های غیرمتمرکز، مشارکت داوطلبانه، چابکی در پاسخگویی
	پشتیبانی نهادی	بودجه مردمی (ندورات)، فضاها، فرهنگی اختصاصی، آموزش مبلغان، ارتباط با حوزه‌های علمیه
	ویژگی‌های جامعه محلی	پایگاه‌های مذهبی تاریخی، نیازهای اقتصادی منطقه، تنوع قومی-فرهنگی، سطح دین‌داری ساکنان
۴. شریای ماحوله‌گر	فضای مجازی	رقابت با فعالان فضای مجازی، تولید محتوای جذاب دینی، خطر انحراف عقیدتی، شبکه‌سازی مجازی هیأت
	تحولات نسلی	فردگرایی جوانان، انتقاد از سبک‌های سنتی، مطالبه مشارکت فعال، نیاز به نوآوری در روش‌ها
	سیاست‌های کلان	سند مهندسی فرهنگی، محدودیت‌های مالی دولت، اولویت‌های متغیر سیاستمداران، فشارهای بین‌المللی
۵. راهبردها	نوآوری در روش‌ها	هیأت دیجیتال، تئاتر تعزیه تعاملی، اردوهای هویتی، پادکست‌های روایی
	شبکه‌سازی	اتحادیه هیأت منطقه‌ای، پیوند با دانشگاه‌ها، همکاری با رسانه ملی، ارتباط با

مقوله	کد انتخابی	کدهای محوری
	هوشمند	نهادهای انقلابی
	آموزش سلسله‌مراتبی	مدارس هیئتی نوجوانان، حلقه‌های میان‌سال، دوره‌های تربیت مربی، آموزش رسانه‌ای والدین
سازمان	تثبیت هویت اسلامی	افزایش دین‌داری عملی، تقویت غیرت دینی، پابندی به شعائر، احساس تعلق به امت اسلامی
	تاب‌آوری فرهنگی	نقد هوشمند فرهنگ بیگانه، تولید ادبیات پایداری، بسیج مردمی در بحران‌ها، حفظ اصالت در تحولات
	الگوسازی جهانی	هیأت بین‌المللی، ترجمه آثار هیئتی، میزبانی مجامع بین‌المللی، الهام‌بخشی به جنبش‌ها

تجزیه و تحلیل مقولات نشان می‌دهد که شرایط علی، به عنوان عامل خطر فروپاشی هویتی، محرک اصلی این فرآیند محسوب می‌شود. در همین میان، فرآیند شناسایی پیشران‌های کلیدی بر مبنای داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌های عمیق (با ۳۰ مصاحبه‌شونده) و تحلیل‌های دلفی با حضور ۲۰ خبره، چندین عامل تعیین‌کننده را آشکار ساخته است؛ از جمله: نوآوری در روش‌های تبلیغی با بالاترین اثرگذاری اما با عدم قطعیت ناشی از پذیرش نسلی، سطح یکپارچگی شبکه هیأت که تأثیر قوی بر تاب‌آوری دارند، کیفیت آموزشی مربیان و میزان حمایت نهادی که اگرچه اثرگذاری متوسطی دارد، اما بیشترین عدم قطعیت را به همراه دارد.

همچنین، شرایط مداخله‌گر مانند فضای مجازی نقش دوجانبه فرصت و تهدید را بر عهده دارد؛ به طوری که در میان هیأت مطالعه شده، اگرچه اکثر آن‌ها تولید محتوای دیجیتال را آغاز کرده‌اند، اما تعداد کمی استراتژی منسجم جهت مقابله با شبهات مجازی دارند. تحلیل ماتریس اثر-عدم قطعیت دو عدم قطعیت حیاتی (میزان نوآوری در هیأت و سطح حمایت نهادی) را شناسایی نموده است که ورودی‌های اصلی سناریونویسی استاندارد (روش شوارتز^۱) به شمار می‌آیند. از ترکیب این دو بُعد، چهار سناریوی آینده طراحی گردیده است: سناریوی «تمدن ساز آینده» (در آن هیأت به پلتفرم‌های هویت‌ساز دیجیتال و «کارگاه‌های تمدنی» تبدیل می‌شوند)،

1. Schwartz

«هیأت بوروکراتیک»، «مقاومت خودجوش» (با اتکا بر ظرفیت‌های مردمی در غیاب حمایت نهادی قوی)، و «سناریوی انزوا و افول» که هر یک پیامدهای متفاوتی بر ساختار و عملکرد هیأت دارند. یافته‌های پژوهش تأکید می‌کنند که نقش بی‌بدیل هیأت‌های مذهبی در تبدیل «هویت اسلامی» از سطح شعار به یک «سبک زندگی عملیاتی» تنها به حفظ هویت انقلاب اسلامی یاری نمی‌رساند، بلکه در مقابله با تهدیدهایی مانند انفصال نسلی ناشی از تکرار روش‌های سنتی، تلفیق ساختار غیرمتمرکز هیأتی با فناوری‌های دیجیتال خلاق، به‌عنوان راهبرد طلایی می‌تواند افق آینده‌ای مطلوب را به ارمغان آورد. چنین رویکردی نه تنها امکان استخراج دقیق پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها را فراهم می‌سازد، بلکه بستر مناسبی برای تدوین استراتژی‌های تحول‌آفرین در نقش و عملکرد هیأت‌های مذهبی در حکمرانی شهری ارائه می‌دهد.

تحلیل سناریوهای چهارگانه

در این بخش از پژوهش، با استفاده از رویکرد سناریونویسی استاندارد (روش‌شناسی منطق شهودی ۱ و استانداردهای ISO ۳۱۰۰۰ در مدیریت ریسک آینده‌پژوهانه) به بررسی و طراحی چهار سناریوی محتمل پرداخته‌ایم. ابتدا، با ترکیب دو عدم قطعیت حیاتی شناسایی‌شده – یکی نشان‌دهنده سطح نوآوری در هیأت (با امتیازهای $4 \leq$ و $2 \geq$) و دیگری نمایانگر میزان حمایت نهادی (با امتیازهای $4 \leq$ و $2 \geq$) – چهار سناریو استخراج گردید که وضعیت‌های هر دو بُعد را به دو حالت متضاد تخصیص می‌دهد. بر اساس نظرسنجی خبرگان، سناریوها به شرح زیر تعریف می‌شوند:

سناریو ۱ (تمدن ساز آینده): در شرایط حمایت نهادی بالا و نوآوری بالا، هیأت به «پلتفرم‌های هویت‌ساز دیجیتال» تبدیل شده و الگوی مقاومت فرهنگی را به جهان اسلام صادر می‌کنند.

سناریو ۲ (هیأت بوروکراتیک): در شرایط حمایت نهادی بالا و نوآوری پایین، نهادهای مذهبی به ساختارهایی متکی به دولت تبدیل شده و نقش مردمی کاهش می‌یابد.

سناریو ۳ (مقاومت خودجوش): در شرایط حمایت نهادی پایین اما نوآوری بالا، هیأت متکی بر ظرفیت‌های مردمی به صورت خودجوش عمل می‌کنند.

سناریو ۴ (انزوا و افول): در شرایط هر دو متغیر نوآوری و حمایت نهادی پایین، هیأت شاهد کاهش چشمگیر مشارکت جوانان و انفعال در برابر تحولات فرهنگی خواهند بود. خلاصه توصیفی از سناریوها و اولویت‌بندی بر اساس نظرات خبرگان در جدول زیر ارائه شده است: جدول شماره ۳. اولویت‌بندی سناریوهای احتمالی

نام سناریو	احتمال وقوع (میانگین)	مطلوبیت (میانگین)	اولویت	ویژگی‌های کلیدی
تمدن ساز آینده	35 درصد	4.8	1	تبدیل هیأت به پلتفرم‌های هویت‌ساز دیجیتال؛ صدور الگوی مقاومت به جهان اسلام؛ پیوند دانشگاه-حوزه-هیأت
هیأت بوروکراتیک	30 درصد	۴.۵	۲	تبدیل به نهادهای متکی به دولت؛ کاهش نقش مردمی؛ نوآوری محدود به دلیل قوانین دست‌وپا گیر
مقاومت خودجوش	25 درصد	3.9	۳	اتکا به ظرفیت‌های مردمی بدون حمایت دولت؛ تمرکز بر کارکردهای بحرانی (جنگ نرم)؛ محدودیت جغرافیایی
انزوا و افول	10 درصد	۳.۵	۴	کاهش شدید مشارکت جوانان؛ انفعال در برابر تحولات فرهنگی؛ تبدیل به آیین‌های سالانه

تحلیل فنی سناریوها

سناریو مطلوب (تمدن ساز آینده): شرایط محقق شامل ترکیب «نوآوری بالا + حمایت نهادی بالا» است. شاخص‌های کلیدی این سناریو شامل حضور ۷۰ درصد جوانان در فعالیت‌های دیجیتال و توسعه بیش از ۵۰ الگوی هویت‌ساز صادراتی است که مسیر تحقق آن از طریق اجرای راهبرد «شبکه‌سازی هوشمند سه ضلعی» (هیأت-دانشگاه-حوزه) تعریف می‌شود. سناریوی محتمل (هیأت بوروکراتیک): هشدار اصلی این سناریو مبنی بر تبدیل هیأت به «نهادهای متکی به دولت» با نوآوری کم اما وابسته به بودجه دولتی است؛ تحلیل نظری بر این مبنا است که ۴۰ درصد از خبرگان، بوروکراسی را بزرگ‌ترین تهدید می‌دانند. تناقض سناریوی مقاومت خودجوش: یافته‌های پارادوکسی کال نشان می‌دهد که کاهش حمایت نهادی در برخی موارد موجب می‌شود نوآوری‌های قابل توجهی، به‌ویژه در مناطق محروم، پدید آید. در سناریوی احتیاط (انزوا و افول)، بر اساس تحلیل داده‌های میدانی و نتایج دور سوم پیمایش دلفی با حضور ۱۵ کارشناس مدیریت بحران اجتماعی-فرهنگی، کاهش ۶۰٪ مشارکت جوانان

در ده سال آینده پیش‌بینی شده است. برای پیشگیری از این روند و تبدیل هیأت‌ها به کانون‌های حل مسئله اجتماعی، چهار راهکار فوری ارائه شده است: نخست تشکیل «شورای جوانان هیئتی» در هر محله برای طراحی و اجرای پروژه‌های مشارکتی اجتماعی-فرهنگی؛ دوم ایجاد «صندوق نوآوری هیئتی» با تخصیص تسهیلات مالی خرد به طرح‌های ابتکاری جوانان؛ سوم برگزاری دوره‌های فشرده توانمندسازی دیجیتال و مهارت‌های اجتماعی-فرهنگی بر اساس مدل آموزش کارگاهی؛ و چهارم راه‌اندازی «مرکز مشاوره اجتماعی هیئتی» با مشارکت روحانیان و کارشناسان حوزه. این راهکارها در کارگاه‌های هم‌اندیشی با ۱۲ استاد مطالعات فرهنگی و ۱۰ مدیر هیأتی نهایی و از منظر «اثر فوری» و «قابلیت اجرا» اولویت‌بندی شده‌اند تا در کوتاه‌مدت، هیأت‌ها از ساختار سنتی خود خارج و به به «کانون‌های حل مسئله اجتماعی» تبدیل شوند.

علاوه بر این، تحلیل حساسیت با استفاده از شبیه‌سازی مونت کارلو ۱ نشان می‌دهد که تغییر $\pm 20\%$ درصد در امتیاز پیشران‌های کلیدی تأثیر قابل توجهی بر احتمال وقوع هر سناریو دارد. به عنوان مثال، افزایش حمایت نهادی می‌تواند احتمال وقوع سناریوی تمدن ساز را تا ۱۵ درصد افزایش دهد، درحالی‌که کاهش آن، سناریوی انزوا و افول را ۱۷ درصد محتمل‌تر می‌کند. همچنین، در صورتی که امتیاز نوآوری به زیر ۳ از ۵ کاهش یابد، احتمال وقوع سناریوی تمدن ساز از ۳۵ درصد به ۸ درصد می‌رسد.

به صورت کلی، یافته‌های کلیدی نشان می‌دهد که هیأت‌های مذهبی به عنوان کارگاه‌های تمدنی از طریق مکانیسم «الگوسازی معنایی» (تبدیل روایت عاشورا به سبک زندگی عملیاتی) نقش منحصربه‌فردی در شکل‌دهی «هویت اسلامی» دارند. در این راستا، راهبرد طلایی تلفیق «شبکه‌سازی سه ضلعی» با «اقتصاد مقاومتی هیئتی» توان افزایش اثربخشی استراتژی‌ها تا ۷۰ درصد را دارا است. از نظر دستاوردهای علمی، توسعه الگوی هویت‌سازی آینده‌نگر با تلفیق داده‌های بنیادین و سناریو پردازی، نکات مهمی از جمله کشف پارادوکس حمایتی - که حمایت نهادی بیش از حد می‌تواند خلاقیت مردمی را کاهش دهد - را نمایان ساخته است. نهایتاً، پیام سیاستی این است که حفظ و تقویت نقش هیأت‌های مذهبی به عنوان بازوی اصلی هویت‌سازی انقلاب اسلامی مستلزم گذار از ساختارهای سنتی به پلتفرم‌های تمدن ساز است که با اقدام‌های فوری نظیر ایجاد

صندوق نوآوری هیتتی، راه‌اندازی آکادمی تربیت مربی دیجیتال و تدوین سند راهبردی شبکه‌سازی جهانی تحقق می‌یابد.

به این ترتیب، این چارچوب تحلیلی نه تنها ابعاد ریسک و عدم قطعیت را به دقت بررسی می‌کند بلکه راهکارهای عملی جهت تحول ساختاری و دیجیتال‌سازی هیأت‌های مذهبی در مقابله با چالش‌های آیینی و فرهنگی را پیشنهاد می‌دهد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تلفیق روش‌های نظریه داده بنیاد و آینده‌پژوهی سناریو محور، سه مکانیسم کلیدی در فرآیند هویت‌سازی هیأت‌های مذهبی (الگو سازی معنایی، جامعه‌پذیری دینی و انباشت سرمایه نمادین) را شناسایی نمود که بیانگر توانمندی هیأت در تبدیل مفاهیم انتزاعی دینی به سبک زندگی عملیاتی است. یافته‌های این پژوهش همسویی قابل توجهی با مطالعات پیشین (مانند دلبند و نیکونهاد، ۱۴۰۴؛ مشکینی و همکاران، ۱۴۰۲) در خصوص اهمیت پیشران‌های فرهنگی و رسانه‌ای و نیز شناسایی مؤلفه‌های هویت دینی (هما رحمانی، ۱۴۰۳؛ اکبری، ۱۳۹۹) نشان می‌دهد. با این حال، تفاوت اساسی در پژوهش حاضر در تمرکز ویژه بر نقش تحول دیجیتال و اقتصاد مقاومتی هیتتی و همچنین تحلیل پارادوکس حمایت نهادی به عنوان چالشی مهم (با ضریب همبستگی -۰.۶۲) است که در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این، نتیجه‌گیری بر مبنای طراحی چهار سناریوی محتمل (تمدن ساز آینده، هیأت بوروکراتیک، مقاومت خودجوش، و انزوا و افول) زمینه‌ای عملی برای تعیین جهت‌های آتی توسعه هیأت فراهم نموده و ارتباط منطقی بین یافته‌ها و اهداف پژوهش را به خوبی منعکس می‌کند.

پیشنهادهای

با استناد به یافته‌های به دست آمده و در راستای توسعه نظری و کاربردی، چندین پیشنهاد کلان و اجرایی ارائه می‌شود:

پیشنهادهای سیاستی و نهادی: تدوین «سند راهبردی هیأت ۱۴۵۰» که در آن به تحول ساختار سنتی به سمت پلتفرم‌های دیجیتال و نقش آفرینی مؤثر هیأت به عنوان بازوی هویت‌ساز توجه ویژه

شود. ایجاد «اتحادیه جهانی هیأت» با تمرکز بر صدور گفتمان مقاومت فرهنگی و شبکه‌سازی جهانی، در راستای بهره‌گیری از تجربیات کشورهای مختلف (مطابق با یافته‌های شبکه‌سازی جهانی در پژوهش‌ها).

پیشنهاد‌های اقتصادی: راه‌اندازی «صندوق وقف دیجیتال هیئت» به منظور تأمین مالی پروژه‌های نوآورانه و انتقال اقتصاد نذرمحور به مدل‌های اقتصادی پایدار، همان‌طور که کدهای اقتصادی در داده‌های پژوهش نشان می‌دهد.

پیشنهاد‌های اجرایی: تأسیس مدارس هیئت با برنامه درسی تلفیقی (شامل محتوای فقه‌ای پویا، رسانه و آینده‌پژوهی) به عنوان بستری برای رشد توانمندی‌های نسل جوان و تثبیت هویت عملی دینی. طراحی و پیاده‌سازی اپلیکیشن هویت‌ساز با امکانات واقعیت افزوده برای بازسازی مجازی فعالیت‌های هیأت در متاورس، به منظور ایجاد چالش‌های نوآورانه و دیجیتال در فضای فعالیت آن‌ها. ایجاد نظام رتبه‌بندی ملی بر اساس شاخص‌هایی مانند نرخ جذب جوانان ($\geq 60\%$ درصد)، عمق هویت‌سازی عملی و سطح نوآوری دیجیتال به منظور پایش و بهبود عملکرد هیأت. این پیشنهادها پایه‌گذاری شده بر یافته‌های پژوهش، هم از نظر نظری و هم از لحاظ کاربردی، می‌تواند به عنوان راهکاری تحول‌آفرین در جهت تقویت و پایداری هویت انقلاب اسلامی و نقش مؤثر هیأت‌های مذهبی در حکمرانی شهری مطرح شود.

فهرست منابع

- اکبری، عسگر، (۱۳۹۹)، مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری. فصلنامه مطالعات ملی، ۲۱(۸۳)، ۴۵-۶۴. doi: 10.22034/rjnsq.2020.114225
- دلیند، مهدی، نیکونهاد، ایوب. (۱۴۰۴)، شناسایی و تحلیل پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده هویت دینی در جامعه ایرانی، آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۱۶(۱)، ۱۰۳-۱۲۷. https://fsir.ihu.ac.ir/article_209831.html
- رحمانی، هما، (۱۴۰۳)، ابعاد و شاخص‌های هویت انقلابی؛ تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری، نظریه و عمل در تربیت معلمان (۱۰)، ویژه‌نامه، ۳۵-۵۱. doi: 10.48310/ITT.2024.16239.915
- فرامرزیانی، سعید، قاسمی، معصومه. (۱۴۰۳). شناسایی راهبرد رسانه در تقویت دینداری، آینده پژوهی انقلاب اسلامی، ۵(۴)، ۱-۲۰. dor 20.1001.1.27173674.1403.5.4.3.1
- قنبری برزیان، علی و همتی، رضا، (۱۳۹۴)، قنبری برزیان، علی و همتی، رضا. (۱۳۹۴). هویت دینی در جامعه ایرانی: مرور نظام‌مند مطالعات انجام شده (۱۳۸۰-۱۳۹۲). جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۶(۳)، ۱۱۷-۱۳۸. <https://civilica.com/doc/1212224>

- کوشکی محمدصادق، (۱۳۸۷)، بازشناسی هویت انقلاب اسلامی، فصلنامه علمی مطالعات انقلاب اسلامی، ۴ (۱۴): ۴۷-۷۴
- گل محمدی، احمد (۱۳۸۶) جهانی شدن، فرهنگ، هویت، چاپ نهم (۱۳۹۶)، تهران: نشر نی.
- گنج خانی، احمد. (۱۴۰۳). الگوی مطلوب جامعه منتظر و زمینه ساز از منظر امام خامنه‌ای (مد ظله العالی). مطالعات اعتقادی سیاسی، ۲ (۴)، ۱۵۰-۱۶۳. doi: 10.22034/saas.2025.212980
- مشعلچی، مرتضی و مرشدی، ابوالفضل. (۱۴۰۰)، بررسی نقش هیئت‌های مذهبی در تقویت جامعه مدنی (مطالعه موردی: بررسی دیدگاه فعالان هیئت‌های مذهبی شهر یزد). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۸ (۹۴)، ۲۰۹-۲۳۹.
- https://doi.org/10.22054/qjss.2022.62910.2431
- مشکینی، قاسم، سهراب زاده، مهران، بابایی فرد، اسداله و حاجیانی، ابراهیم، (۱۴۰۲)، آینده‌پژوهی بحران هویت جوانان در افق ایران ۱۴۱۰، آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی، ۴ (۴)، ۵۹-۴۹۶. doi: 10.22034/saas.2025.212980
- سجادی، سیدجمال (۱۳۸۲)، سیری در اندیشه های شریعتی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- خمینی، روح الله، (۱۳۸۴)، حکومت اسلامی و ولایت فقیه در اندیشه امام خمینی (ره)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- نوازنی، علی، هرسیج، حسین و عیوضی، محمدرحیم، (۱۴۰۱). طراحی سناریوهای خروج از چالش هویت در ایران (۱۴۱۰ - ۱۴۰۰). فصلنامه مطالعات ملی، ۲۳ (۸۹)، ۷-۲۹. doi: 10.22034/rjnsq.2022.298674.131029-7
- یزد خواستی، بهجت و موحدیان، حسن. (۱۳۸۹)، تأثیر انقلاب عاشورا بر انقلاب اسلامی ایران. پژوهشنامه متین، ۱۲ (۴۷)، ۱۳۱-۱۴۸.

- Abrahamian, E. (1982). Iran between two revolutions. Princeton University Press.
- Akbari, A. (2020). Components of Iranian-Islamic identity in the ideological corpus of the Supreme Leader. Quarterly Journal of National Studies, 21(83), 45-64. [In Persian] https://doi.org/10.22034/rjnsq.2020.114225
- Benoist, A.D. (2004). On Identity. éléments113. Translated by Kathy Ack-erman and Julia Kostova. Available from http://www.alainbenoist.com/pdf/on_identity.pdf
- Chen, J., Zhu, Z., & Xie, H.Y. (2004). Measuring intellectual capital: A new model and empirical study. Journal of Intellectual Capital, 5(1), 195-212. doi: [provide DOI]
- Dabashi, H. (1993). Theology of discontent: The ideological foundation of the Islamic Revolution in Iran. Routledge.
- Delband, M., Nikoonahad, I. (2025). Identifying and analyzing drivers affecting the future of religious identity in Iranian society. Future Studies of the Islamic Revolution, 6(1), 103-127. [In Persian] https://fsir.iuh.ac.ir/article_209831.html
- Faramarzian, S., Ghasemi, M. (2024). Identifying media strategies in strengthening religiosity. Future Studies of the Islamic Revolution, 5(4). [In Persian] https://doi.org/10.22034/saas.2025.212980
- Ganjkhani, A. (2024). The ideal model of the awaiting community and its facilitators from the perspective of Imam Khamenei. Political Ideological Studies, 2(4), 150-163. [In Persian] https://doi.org/10.22034/saas.2025.212980
- Gol-Mohammadi, A. (2007). Globalization, Culture, Identity. 9th ed. Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian]
- Henkel, M. (2005). Academic identity and autonomy in a changing policy environment. Higher Education, 49, 155-176. doi: [provide DOI]
- Hunter, S. T. (2010). Iran's foreign policy in the post-Soviet era: Resisting the new international order. Praeger.

- Karanauskien, D., & Kardelis, K. (2005). The relationship between students' academic identity and academic achievements. *Social Sciences / Socialiniai mokslai*, 1(47), 60–70. doi: [provide DOI]
- Koushki, M. S. (2008). Re-examining the identity of the Islamic Revolution. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, 4(14), 47–74. [In Persian] <http://enghelab.maaref.ac.ir/article-1-1843-en.html>
- Kramer, M. (Ed.). (1987). *Shi'ism, resistance, and revolution*. Westview Press.
- Mashalchi, M., Morshidi, A. (2021). Examining the role of religious hey'ats in strengthening civil society: A case study of Yazd. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 28(94), 209–239. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/qjss.2022.62910.2431>
- Meshkini, G., Sohrabzadeh, M., Babaei Fard, A., Hajiyani, E. (2023). Futures study of youth identity crisis in Iran's 1410 horizon. *Future Studies of the Islamic Revolution*, 4(4), 59–96. [In Persian] <https://doi.org/20.1001.1.27173674.1402.4.4.3.4>
- Nasr, V. (2007). *The Shia revival: How conflicts within Islam will shape the future*. W.W. Norton & Company.
- Nawazeni, A., Hersij, H., Ayvazi, M. R. (2022). Designing exit scenarios from identity challenges in Iran (1400–1410). *Quarterly Journal of National Studies*, 23(89), 7–29. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/rjnsq.2022.298674.1310>
- Peek, L. (2005). Becoming Muslim: The development of a religious identity. *Sociology of Religion*, 66(3), 215–242. doi: [provide DOI]
- Qanbari Barazian, A., Hemmati, R. (2015). Religious identity in Iranian society: A systematic review of studies conducted (2001–2013). *Applied Sociology (Humanities Research Journal, University of Isfahan)*, 26(3). [In Persian] <https://civilica.com/doc/1212224>
- Rahmani, H. (2024). Dimensions and indicators of revolutionary identity: A thematic analysis of the Supreme Leader's statements. *Theory and Practice in Teacher Education*, 10 (special issue), 35–51. [In Persian] <https://doi.org/10.48310/ITT.2024.16239.915>
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage. doi: [provide DOI]
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
- Turner, J.C. (1982) Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group. In: Tajfel, H. Ed. *Social Identity and Intergroup Relations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Yazd-Khavasti, B., Moheidian, H. (2010). The impact of the Ashura uprising on Iran's Islamic Revolution. *Matin Research Journal*, 12(47), 131–148. [In Persian] https://matin.ri-khomeini.ac.ir/article_63190.html

